

تاریخ طنز به روایت جواد مجابی

«تاریخ طنز ادبی ایران» کتابی است از جواد مجابی که به‌زودی نشر ثالث آن را منتشر می‌کند. این کتاب حاصل پژوهش چندین و چندساله مجابی در طنز ادبی ایران است. مجابی می‌گوید: «این کتاب در واقع تاریخ ادبیاتی است که بر طنز متمرکز است و طنز ادبی در ایران را از قدیم‌ترین زمان‌ها، یعنی از زمان کورش کبیر، تا عصر حافظ در برمی‌گیرد.» البته به گفته مجابی این فقط جلد اول و دوم «تاریخ طنز ادبی ایران» است و این کتاب جلد سومی هم خواهد داشت که در آن به طنز ادبی ایران از عصر حافظ تا مشروطیت پرداخته شده‌است. مجابی می‌گوید: «برای نوشتن تاریخ طنز ادبی ایران تمام متون نظم و نثر شعرا و نویسندگان مهم ایران را خوانده‌ام.»

یکشنبه ● ۱۲ دی ۱۳۹۵ ● شماره هشتاد و شش

ا ت ی چ ع ح ن و

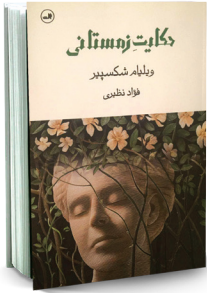
ویس‌شهره

کتاب و کتابگردی

حکایت زمستانی / نویسنده: ویلیام شکسپیر / ترجمه فؤاد نظیری / نشر ثالث

نمایشنامه‌ای برای زمستان

در ماندگی‌ها و وجوه ضدونقیضش روی صحنه نمایش می‌آورد. در توضیح پشت جلد ترجمه فارسی این کتاب درباره آن چنین می‌خوانیم: «حکایت زمستانی، برای نقل در پای گرمای آتش در شب‌های تاریک و طولانی و سرد زمستان قصه‌ای مناسب دارد. شکسپیر در این اثر به اعجاز قلم سحرانگیز خویش، یک تراژدی هولناک و فاجعه‌بار را به کمدی شاد و دل‌انگیز بدل می‌کند.» فؤاد نظیری در مقدمه‌ای که بر ترجمه‌اش از این نمایشنامه نوشته می‌گوید که «این نمایشنامه که توسط شکسپیر به سال ۱۶۱۱ نوشته شده و به اجرا درآمده است، میان آثار او در ژانر کمدی جای دارد. اما اگر نبود چگونگی پایان‌بندی نمایش و سیر سرنوشت آدم‌های آن که در پرده‌های چهارم و پنجم به‌مرور روشن‌تر و شادتر و طنزآمیزتر، و به فرجام ختم به خیروخوشی می‌شود، می‌توانست به اعتبار سه پرده نخست، سوگ‌نمایشی باشد دوشادوش تراژدی سترگ و انوهابار اتللو.» در حاشای معنی برخی لغات فارسی استفاده‌شده در متن، که ممکن است برای خواننده امروزی دشوار باشد.

اگر اهل شعر و ادبیات و به‌ویژه ادبیات نمایشی هستید، احتمالاً از خواندن «حکایت زمستانی» ویلیام شکسپیر لذت می‌برید. مخصوصاً که امسال ترجمه‌ای خواندنی از این کتاب در نشر ثالث به چاپ رسیده که مترجم آن فؤاد نظیری است. با مطالعه این ترجمه نه‌فقط لذت شکسپیرخوانی که لذت خواندن یک نثر فارسی هنرمندانه را هم تجربه خواهید کرد. نظیری در ترجمه این نمایشنامه شکسپیر از میراث ادبیات کلاسیک ایران بسیار درست و به‌جا بهره برده‌است. خواندن نثر این ترجمه البته شاید ابتدا کمی دشوار باشد اما اگر قدری دندان روی جگر بگذارید و روی آن متمرکز شوید لذتش را خواهید چشید. یکی از ویژگی‌های این ترجمه مهارت

مترجم در استفاده از وزن عروضی است. جاهایی از متن می‌بینیم که کلام منظوم و آهنگین می‌شود و این اتفاق به نحوی می‌افتد که اصلاً توی ذوق نمی‌زند و چندان به چشم نمی‌آید. اما جدا از ترجمه، خود آثار هم بسیار خواندنی است. اثری که هم مفرح است و هم تراژیک و مثل همه دیگر آثار شکسپیر بزرگ، انسان را با همه پیچیدگی‌ها و سرگشتگی‌ها و

یک کتاب تماشایی

همه کتاب‌ها خواندنی نیستند و گاهی بد نیست به جای دنبال کردن کلمات، چشم در تصاویری بگردانیم که هزار نکته باریک‌تر ز مو را با چند حرکت قلم بیان می‌کنند. «مینیاتورهای سیاه» کامبیز درمبخش از این دست کتاب‌هاست. کتابی خوش‌سروشکل، شامل گزیده‌ای از طرح‌های طنزآمیز درمبخش، که با عنوان مینیاتورهای سیاه بین سال‌های ۵۲ تا ۵۴ در روزنامه آیندگان چاپ شده بودند.

این مینیاتورها به هزار زبان با خواننده‌ای که در آن‌ها دقیق شود سخن می‌گویند. درمبخش در این طرح‌های طنزآمیز گذشته تاریخی را به زمانه‌ای احضار کرده که مینیاتورهای سیاه در آن خلق شدند. او روایتی به دست داده از روزگاری که در آن اگرچه بسیاری امور مدرن شده بودند اما زیرساخت‌های کهن همچنان بر همه‌چیز سایه انداخته بودند. او همچنین در این طرح‌ها خشونت‌ی را نشان می‌دهد که از قعر تاریخ تا روزگار شکل‌گیری این طرح‌ها بر دوام بوده است. در «مینیاتورهای سیاه» نوعی همدستی و توطئه حال و گذشته برای پیش بردن مقاصد شیرانه را شاهدیم و بی‌دلیل نیست که این مینیاتورها در

سطح، به حس شعور و شوخی، به پیوندهای دیرگسل ما با هوش تلخ معاصران گره خورده است. طراح زیر کسار، این پیوندها و رابطه‌ها را هوشمندانه دیده و زندانه پرداخته است. موجودی در منظره پدیدار شده که زمان را جذب می‌کند اما در زمان محو نمی‌شود. لاجرم با گذشت سال‌ها و دوره‌ها، این مخلوق بالنده، مفاهیم و معناهای افزون‌تری گرد خطوط و تناسبات خود می‌تند. هم گذشته خود را چون طفلی‌اش به یاد می‌آورد، هم امروز را چون جوانی‌اش پرشور و شعور می‌دارد و بسا که بتواند برای آن‌ها که نیامده‌اند و نمی‌شناسیم معناهایی از خود بپراکند که یکسر با دید سازنده و تصویرش در ذهن ما متفاوت باشد.»

ادبیات و کار – ۲

«کارنامه سپنج» محمود دولت‌آبادی

بوی ایدئولوژیک ندارد. اگر برخی نویسندگان از بیرون و از پشت عینک یک ناظر و تماشاگر به مسائل کارگران و کشاورزان نگاه می‌کنند دولت‌آبادی زندگی این قشر از مردم را از درون تجربه کرده و خود جزئی از آن‌ها بوده است. برای همین نگاهش به زندگی کشاورزان و کارگران اصلاً توریستی، ایدئولوژی‌زده و سرشار از رحم و شفقت و اغراق‌آمیز نیست. او کارگران و کشاورزان رنج‌کشیده را در ابعاد واقعی‌شان و با تمام بدی‌ها و خوبی‌ها و پیچیدگی‌هایشان می‌بیند و روایت می‌کند. دولت‌آبادی این نوع نگاه چندوجهی به زندگی کارگران و کشاورزان را از همان اولین داستان‌های کوتاه و بلندش مثل «بیابانی»

کلاسیک‌خوان‌های قهار حتماً نام «یادداشت‌های زیرزمینی» را شنیده‌اند، گرچه شاید این اثر داستایوفسکی در قیاس با رمان‌هایی مثل «جنایت و مکافات» و «بله» و «برادران کارامازوف» کمتر به گوش مخاطبان غیرمتخصص ادبیات خورده باشد. «یادداشت‌های زیرزمینی» برخلاف رمان‌هایی که نامشان آمد اثر چندان قطوری نیست، اما بدون شک یکی از مهم‌ترین آثار داستایوفسکی است. داستایوفسکی در این داستان بلند شخصیتی را خلق کرده که از شخصیت‌های نمونه ادبیات داستانی و از پیش‌قروان شخصیت‌های داستانی ادبیات مدرن است. راوی این رمان مردی است له‌شده که از اعماق، از تاریک‌ترین جای شهر، با مخاطب خود سخن می‌گوید. او شخصیتی است که حین پرسه زدن در سن‌پترزبورگ – شهر مدرنی که پترکبیر بنیان‌گذار آن است – عزت‌نفسش زیر پا له شده و ذهنش مدام با این موضوع کلنجار می‌رود. یادداشت‌های زیرزمینی طنزی سیاه دارد و چندان هم در قید طرح و توطئه و دیگر قواعد قصه‌پردازی نیست اما در عین حال بسیار جذاب است و خواننده را با خود به هزار تله‌های تاریک ذهنی آسیب‌دیده می‌برد. ذهنی که خاطره

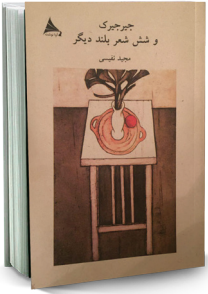
تحقیر را با خود حمل می‌کند. این رمان از آن دست رمان‌هایی است که مورد توجه منتقدان و مفسران زیادی بوده است. تزوتان تودوروف، منتقد و نظریه‌پرداز مشهور ادبی، در کتاب «بوطیقای نثر» فصلی را به این داستان اختصاص داده است. همچنین مارشال برمن در کتاب «تجربه مدرنیته» اشاره‌های جالبی به آن کرده و به این داستان و انسانی که داستایوفسکی در آن خلق کرده است، از منظر ی سیاسی، تاریخی، فرهنگی و اجتماعی نگاه کرده و او را در پیوند تنگاتنگ با پیدایش شهر مدرن سن‌پترزبورگ دیده و تفسیر کرده‌است. خلاصه، انسان زیرزمینی قصه داستایوفسکی یکی از روان‌با فراموش‌نشدنی تاریخ ادبیات است. «یادداشت‌های زیرزمینی» را اولین بار رحمت الهی که از دوستان صانع هدایت‌بوده فارسی ترجمه کرد. اکنون اما انتشارات علمی و فرهنگی ترجمه‌ای تازه از این داستان منتشر کرده‌است. این ترجمه مستقیم از روی متن روسی انجام شده و مترجم آن حمیدرضا آتش‌برآب است. از ویژگی‌های این ترجمه جدید الحاق چهارده تفسیر به آن است. جالب اینکه ترجمه رحمت‌الهی از این اثر را هم انتشارات علمی و فرهنگی تجدید چاپ کرده بود.

جبر جبرک و شش شعر بلند دیگر / نویسنده: مجید نفیسی / انتشارات آوانوشت

شاعری که کمتر می‌شناسیم

هنر و ادبیات جنوب، ضمیمه روزنامه پرچم خاورمیانه، و دیگر نشریه‌های صاحب اعتبار انتشار یافته است. «شعرهای مجید نفیسی اغلب سرشتی روایی دارند و زیان‌شان در عین سادگی از تسلط او بر زبان فارسی نشان دارد. خواندن سطرهایی از شعر «جبرجبرک» او خالی از لطف نیست: «با لباسی از شب باز/ به درون شب پا نه/ آنگاه جبرجبرک صدای گام‌هایت را خواهد شنود/ و تو

را به شب دعوت خواهد کرد/ عشق همه‌روزه آنجاست/ چیزی که تو را به همه درهای ناشناخته/ پیوند می‌دهد/ احساسی از مالکیت در خوف از دست دادن/ نه، این شب نیست، جبرجبرک نیست، باروت نیست/ آب‌انباری است/ که همه شب/ از آن، جرعه‌ای، میهمانان شبانه را دعوت می‌کنم/ نه، این همه نیست؛ و باری لباسی است از شب/ و سرودی است از شب/ که جبرجبرک پاسدار آن است،/ صداهای درهمی است که هیچ‌گاه به یاد نخواهی آورد/ رقص‌هایی است از سرزمین‌های دوردست/ آنجا که همه شب زنگی گریز پا/ با زنگوله‌ای افسانه‌ان آتش به پا می‌کنند...»

که در دهه ۴۰ نوشته شده. شعرهای این مجموعه از دفترهای «جزوه شعر»، جنگ «آرش» و «در پوست بیر» که پیش از کتاب اخیر تنها مجموعه شعر منتشر شده از نفیسی بود، انتخاب شده‌اند. در توضیح پشت جلد کتاب در معرفی مجید نفیسی می‌خوانیم: «مجید نفیسی در اسفندماه ۱۳۳۰ در اصفهان به دنیا آمده است. نخستین بار در چهارده‌سالگی دو شعر از او، در دفتر اول «جنگ اصفهان»، به چاپ رسید. بعد از آن شعرهای بلند او یکی پس از دیگری در «جزوه شعر»، دفترهای شاعران موج نو، در سال ۱۳۴۵، با استقبال روبه‌رو شد. افزون بر این شعرهای دیگر او در جنگ «آرش»، دوره سیروس طاهباز،

پیشنهاد نویسنده ●

● امیر حسن چهلتن ●

قطار شبانه لیسبون

امیر حسن چهلتن را بیش از هر چیز با رمان‌هایی می‌شناسیم که زمینه رخدادهایشان تاریخ معاصر ایران و به‌ویژه تجلی این تاریخ در شهر تهران است. رمان‌هایی نظیر «مهرگیاہ»، «تالار آینه»، «سپیددم ایرانی» و «تهران شهر بی‌آسمان» که همگی در تهران اتفاق می‌افتند و در آن‌ها سرنوشت شخصیت‌های داستان با مقاطعی حساس از تاریخ این سرزمین نظیر نهضت مشروطه، شهرپور ۲۰، کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و... گره خورده است. پیشنهاد این نویسنده مطرح معاصر برای ستون «پیشنهاد کتاب» این هفته رمان «قطار شبانه لیسبون» نوشته پاسکال مرسیه (نام مستعار پیتربیری، نویسنده سوسیسی است. این رمان را مهشید میرمعزی ترجمه و نشر آفاق منتشر کرده است و به گفته چهلتن، نویسنده آن چند سال پیش به ایران آمده بوده است. «قطار شبانه لیسبون» را رمانی فلسفی نامیده‌اند. این رمان ماجرای معلمی است که وسط کلاس درس ناگهان مدرسه را ول می‌کند تا به لیسبون برود و رد پای نویسنده‌ای اسرارآمیز را پیدا کند. چهلتن درباره این رمان و ملاقاتی که در ایران با نویسنده آن داشته می‌گوید: «از این رمان در اروپا با عنوان رمانی فلسفی نام می‌برند، منتها من وقتی نویسنده‌اش را دیدم به او گفتم که به نظر من هر رمان خوبی فلسفی هم هست.» اما به گفته چهلتن در این رمان جدا از فلسفه‌ای که هر رمان خوبی از آن برخوردار است، به‌طور مستقیم هم به فلسفه پرداخته شده‌است و قهرمان این رمان در جستجوی معناست. چهلتن می‌گوید: «این رمان قصه خیلی جذابی دارد و بسیار خوب نوشته شده و یکی از وجوه جالب آن برای من این بود که در آن بارها به شهر اصفهان اشاره شده است.» رمان قطار شبانه لیسبون در سال ۲۰۰۴ نوشته شده. این رمان توجه منتقدان را هم به خود جلب کرده و جوایزی را برای نویسنده‌اش به ارمغان آورده است. از روی این رمان فیلمی هم در سال ۲۰۱۳ به کارگردانی بیله آگوست و با بازی جرمی آیرونز ساخته شده است.

تفریحات سالم ●

سفر میمنت اثر

معروف است که احمد شاملو در شعرش از نثرهای قدیمی فارسی بسیار وام گرفته است. اما سفرنامه خیالی و طنزآمیز این شاعر بزرگ معاصر با عنوان «روزنامه سفر میمنت اثر ایالات متفرقه امریغ» نشان می‌دهد که این وام گرفتن از نثر قدیم فقط منحصر به شعر نبوده و شاملو در نثر هم اهل ذوق و ورزی با نثر قدیم بوده است گرچه در «روزنامه سفر میمنت اثر...» نثری که شاملو به سراغ رفته به قدمت نثری نیست که در شعرهایش از آن بهره گرفته است. «روزنامه سفر میمنت اثر...» داستانی است مفرح که با نثر قجری نوشته شده و به‌واقع تقلیدی طنزآمیز از خاطرات و سفرنامه‌های دوران قاجار است. داستان سفر یک شاه قاجار به آمریکاست و شاملو با ساختن و پرداختن این سفرنامه خیالی تاریخ شاهان را هجو کرده و به قول خودش در مقدمه کتاب، «سفاغات حاکمان تاریخی» را دست انداخته است. البته شاملو در این مقدمه تاکید می‌کند که تقلید تمسخرآمیز او از تاریخ مکتوب این شاهان هرگز به پای نمونه‌های اصلی نمی‌رسد. شاملو در این کتاب هر چه مهارت در طنازی و هر چه از زبان فارسی در چنته داشته روی دایره ریخته تا با تیزبینی انتقادی‌اش خودکامگان تاریخ را در هبتهی مضحک نمایش دهد. نثر شاملو در این کتاب، هم بوی «چرندوبرند» دهخدا و ترجمه میرزا حبیب اصفهانی از کتاب «حاجی‌بابای اصفهانی» جیمز موریه را می‌دهد و هم رنگی از طنز هدایت دارد و هم آهنگ نثر سفرنامه‌های ناصرالدین‌شاه و روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه را. این کتاب را انتشارات مازیار منتشر کرده‌است.

